

Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012

ОСВІТНЯ ЛІНІЯ «ДИТИНА У ПРИРОДНОМУ ДОВКІЛЛІ»

Проблема формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку набула актуальності, коли у суспільну свідомість увійшло розуміння взаємозв'язку людини і природи, їхньої взаємозалежності та взаємообумовленості існування. Однак реалії сучасного життя підтверджують, що у значної частини населення нашої країни ще не сформовано екологодоцільну поведінку. Про це свідчить бруд на вулицях, засміченість водойм та їхніх берегів, нераціональне використання природних ресурсів, емоційна байдужість громадян до проблем довкілля, а отже, невідповідальне ставлення до власного здоров'я. Причиною є не стільки нестача знань, скільки відсутність належного ставлення до природи, почуття **відповідальності за природу як за власний життєвий простір**, неусвідомленість духовної і фізичної єдності людини і природи.

Доведено, що основи світогляду особистості закладаються у дошкільному дитинстві. Тож ознайомлення дітей з природою та виховання відповідального ставлення до неї саме в дошкільному віці має величезне значення і є невід'ємною складовою освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі.

Підходи до формування ціннісного ставлення до природи

Іноді педагоги припускаються помилки, використовуючи прагматичний підхід під час формування ціннісного ставлення дітей до природи. Прагматичний підхід, або практицизм у ставленні до природи, вибудовується на основі знань про користь природи. Вихователі формують у дітей дошкільного віку бережливе ставлення до природних об'єктів та явищ, мотивуючи його фразою: «Природу треба любити, бо вона нас годує, дає матеріали для житла, одягу тощо». Наголосимо, що такий підхід себе не виправдовує. Адже мислення дітей є конкретним. Діти бачать, що годує їх мама, одяг купують у магазині, воду очищують спеціальним фільтром, тому їм важко досягнути складності взаємозв'язків між людиною і природою.

Показовою щодо цього може бути фраза, яка пролунала в одному з дошкільних закладів у старшій групі з вуст п'ятирічної дитини.

Після заняття на тему «Свійські тварини» дівчинка підійшла до виховательки і з певним сумом та здивуванням сказала: «У мене дома є киця. Я за нею доглядаю-доглядаю, годую-годоую, а вона мені чомусь не дає ні м'яса, ні молока ...». Отримані знання дитина тут же перенесла у площину життєвої ситуації. Висновок, якого дійшла дитина за результатами навчання: свійська тварина корисна тим, що «дає» щось необхідне людині. А якщо нічого не дає? То чи слід а тоді «доглядати-доглядати, годувати-годувати» ?

Ми хочемо, щоб діти любили природу. Тож, з огляду на **наочно-дійове сприйняття дійсності і конкретність мислення, слід**, даючи дітям необхідні знання, супроводжувати їх наочностю та спрямовувати у дієве русло, тобто давати змогу використовувати їх у різних видах діяльності.

Що ж здатні побачити діти у природі таке, що змусить їх пригорнутися до неї душею і не дозволить у майбутньому заподіяти зла? Насамперед — красу і тендітність. Тож **перед педагогами постає завдання** сформувати у дітей естетичне ставлення до природи, вміння помічати її красу, милуватися об'єктами та явищами природи, відчувати свій фізичний та емоційний зв'язок з нею. Краса пробуджує моральні, тобто власне людські якості, а знання про унікальність, тендітність та крихкість природи, взаємозв'язки та залежності спонукають до дій задля її збереження, відновлення, поліпшення.

Формування природничо-екологічної компетентності дошкільників

Набуття природничо-екологічної компетентності дошкільників відбувається в різних видах діяльності і потребує практичного засвоєння дітьми системи доступних природничих знань. Базовий компонент дошкільної освіти визначає зміст освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі».

Освітню лінію «Дитина у природному довкіллі» структуровано за **такими складовими:**

- Природа планети Земля;
- Життєдіяльність людини у природному довкіллі;
- Всесвіт.

Завершується освітня лінія «Дитина у природному довкіллі» узагальненим визначенням результату освітньої роботи — показниками сформованості природничо-екологічної компетенції.

Освітній зміст складової «Природа планети Земля» містить такі **структурні компоненти:**

- Явища природи;
- Рослини. Гриби;
- Тварини.

Даючи дітям загальні знання про нашу планету, про природні умови України: ґрунти, води, клімат тощо, **слід пам'ятати:** природне довкілля менш знайоме сучасній дитині, ніж предметне. Вона орієнтується в ньому лише з допомогою дорослого. Динамічність природного довкілля вабить, але його причинно-наслідкові зв'язки з власним буттям дитина самотійно визначити не може.

У ранньому та дошкільному віці діти інтенсивно набувають знань та чуттєвого досвіду, які використовують, аби розрізнати природний і штучний світи та відповідно діяти в них. Спираючись на конкретне сприймання дітьми природних явищ і об'єктів, **дорослі мають допомогти їм пізнати природу в певній системі**, одним із компонентів якої є краса. Системне ознайомлення дітей з явищами і об'єктами природи, їх взаємозв'язками і красою дасть дітям змогу збагнути, відчутти і полюбити природу.

Виховання в дітей любові до рідної природи слід починати з розвитку їхніх сенсорних відчуттів, формування системи знань про об'єкти та явища природи, перенесення набутих знань у сферу практичної

діяльності. Адже не можна любити те, чого не знаєш, не розумієш, боїшся.

Вихователі мають усвідомлювати, що **діти сприймають довкілля через призму бачення дорослого**. Самостійно малюки майже не звертають уваги на більшість об'єктів «неживої» природи та рослинного світу. Їхню увагу зазвичай привертають лише рухомі, цікаві своїм зовнішнім виглядом та поведінкою тварини, рідше — рослини. Тому **треба допомогти дитині** помітити хмари, ґрунт, траву, дерева, навчити розрізняти і пізнавати їх під час практичної діяльності, у грі, казці.

Спостерігаючи за природою, діти дошкільного віку ставлять безліч запитань. Дуже **важливо своєчасно задовольняти цікавість** дітей. Адже дошкільний вік є найсприятливішим для того, щоб

навчити дітей не лише ставити запитання, а й уважно слухати відповіді. У процесі пізнання діти навчаються озвучувати свої спостереження і робити найпростіші висновки.

У цьому віці інтерес до явища, за яким дитина спостерігає, є короткотривалим, тому заохочувати до спостережень за природою краще під час цікавої гри, праці, навчання.

Завдання педагога при ознайомленні дітей з природним довкіллям:

- збагачувати естетичні враження
- розвивати інтерес до природного оточення
- зближувати дітей зі світом об'єктів та явищ, серед яких вони перебувають щодня
- розвивати сенсорні відчуття та збагачувати чуттєвий досвід сприяти розвитку мислення і мовлення, формуванню системи початкових знань про доступні об'єкти та явища природи
- розкривати можливості для самостійного застосування набутих знань у грі, праці, нескладному експериментуванні
- сприяти формуванню моральних почуттів
- формувати потребу у дбайливому ставленні до природи

Природа як чинник всебічного розвитку

Взаємодія дітей з природним довкіллям є основою або тлом для всіх інших ліній розвитку.

Здоров'язбереження та фізичний розвиток дітей дорослі забезпечують через:

- щоденне перебування дітей на свіжому повітрі під час спостережень, ігор та праці на природі;
- розширення контактів з рослинним світом під час екскурсій та цільових прогулянок до лісу, на луки, до водойми;
- вживання свіжих соків, овочів та фруктів під час нескладного експериментування (приготування соків), дидактичних ігор (пізнай за смаком) тощо;
- дотримання правил екологічної безпеки у приміщенні, де перебувають діти — провітрювання, вологе прибирання, вирощування кімнатних рослин тощо.

Соціальний та емоційний розвиток дітей реалізують через:

- постійне спілкування з природою;
- засвоєння норм і правил поведінки в природі, дотримання їх та спонукання до цього інших;
- розвиток моральних та естетичних почуттів засобами природи — спілкування дитини із соціальним та природним середовищем розвивається від вузько прагматичного («хочу», «дай») до альтруїстичного рівня;
- збагачення естетичних вражень під час спостережень, цільових прогулянок, екскурсій;
- забезпечення можливості відтворити свої почуття та враження у діяльності — образотворчій, ігровій, комунікативній тощо.

Творчий розвиток дітей реалізують через:

- ігри, які організовують діти з різними об'єктами та явищами природи;
- фантазування на тему природи у зображувальній діяльності та художній праці;
- нескладне експериментування з природними матеріалами — листям, квітами, плодами.

Когнітивний розвиток дітей забезпечують через:

- засвоєння доступного обсягу знань про об'єкти і явища природи;
- розвиток сенсорних відчуттів у процесі сприймання природних явищ і обстеження природних об'єктів;
- поступове ускладнення завдань при ознайомленні з природою — від простих завдань (розрізняти і називати природні об'єкти чи явища) до складних (встановлювати зв'язки і залежності, що існують в природі);
- надання самостійності у визначенні змісту та способів пізнання природного довкілля.

Мовленнєвий розвиток дітей забезпечують через:

- спостереження за явищами природи, які супроводжують порівняннями, метафорами, епітетами, що викликають у малюків емоційні переживання, бажання наслідування;
- позначення словом назв, властивостей і якостей об'єктів і явищ природного довкілля, спонукання до активного використання цих слів у мовленні;
- відповіді на дитячі запитання пізнавального характеру — «Що це?», «Як це називається?» тощо;
- оволодіння вміннями передавати свої почуття та враження від побаченого в природі через мовлення;
- індивідуальну і колективну мовленнєво-комунікативну активність під час ігор, праці в природі, експериментально-дослідницької діяльності;

- формулювання суджень та умовиводів під час дитячого експериментування в природі.

Методи і прийоми ознайомлення дошкільників з природою

Серед методів ознайомлення дошкільників з природою **перевагу слід віддавати безпосереднім методам**, зокрема:

- спостереженню;
- експериментуванню;
- грі;
- праці.

Важливими є і **словесні методи**:

- розповідь;
- бесіда;
- читання науково-природничих та художніх творів.

Саме словесні методи допомагають досягнути незрозуміле, розкривають грані невидимого, пояснюють доцільність і спрямовують на відповідальне ставлення до природи.

Застосовуючи **наочні методи**, зокрема розглядання картин чи ілюстрацій, **варто використовувати такі прийоми**, як-от:

- *входження у картину* — дітям пропонують уявити себе присутніми у змальованому пейзажі чи учасниками події, зображеної на картині, і описати, що вони бачать і відчують;
- *розповідь про фрагмент картини* — дітям пропонують відшукати фрагмент картини, який їм сподобався найбільше, описати його і пояснити, чим саме він сподобався;
- *роздуми над настроєм картини* — діти з допомогою дорослого намагаються описати настрій художнього твору, який хотів передати художник.

Шляхи кожного вихователя до окресленого у Базовому компоненті дошкільної освіти результату навченості і вихованості дітей залежать від

його досвіду і творчості, знання індивідуальних особливостей дітей своєї групи і організації співпраці з батьками, матеріальної бази дитячого садка і природних умов, у яких він розміщений. Кожному педагогу притаманний **індивідуальний «почерк»** — неповторне єднання його професійних знань, умінь та особистісних якостей.

Показники готовності дитини до подальшої природничо-екологічної освіти у школі

Можна вважати, що дитина успішно завершила етап природничо-екологічної дошкільної освіти і **підготовлена до навчання в школі**, якщо вона:

- *має стійкий пізнавальний інтерес* до об'єктів та явищ природи, виявляє позитивне емоційне ставлення до природи рідного краю;
- *має уявлення про природні умови*, що впливають на все живе, зокрема про такі об'єкти, як сонце, повітря, ґрунт, вода, їх властивості та значення для життя;
- *помічає красу природи*, вміє милуватися і захоплюватися нею, висловлювати свої почуття та враження, застосовувати набуті знання і досвід у різних видах діяльності — художній, трудовій, ігровій, навчальній;
- *вміє орієнтуватися* у рослинному і тваринному світах найближчого довкілля;
- *розуміє взаємозв'язок* між об'єктами природи, встановлює залежності між природними явищами, зокрема сезонними — може розказати не лише про те, чому відбувається зміна пір року, звідки пішли назви місяців, чому на землю падає дощ або сніг, а й пояснити причину таких цікавих явищ, як веселка, туман, віхола, гряд;
- *усвідомлює необхідність* дбайливого ставлення до природи, адже знає, що і таємничий Космос, і билінка в полі, і вона сама є частинами єдиного цілісного світу Природи;

- *володіє навичками* вирощування рослин та догляду за ними, вміє доглядати домашніх тварин, виконує посильні трудові доручення — поливає квіти, годує домашніх тварин тощо;

- *дотримується правил* екологічно безпечної поведінки;

- *дбає про збереження* природи, свого здоров'я та здоров'я людей, що її оточують, в міру своїх можливостей.

Ціннісне ставлення дитини до природи виявляється насамперед у її **природодоцільній поведінці**, зокрема:

- в емоційно позитивному і виваженому ставленні до рослин і тварин;
- у готовності включатись у практичну діяльність;
- у дотриманні правил природокористування.

Тож бажаємо всім вам доброї і цікавої подорожі до країни Природи, де люблячі дорослі і талановиті діти у спільній діяльності реалізують власний творчий потенціал і стають щасливими.